

УДК 82-343:94(477.81/.82)"085/175"(093)

Лариса Семенюк

**ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
ТА ФОРМУВАННЯ ІМПЕРСЬКИХ МІФІВ
В УКРАЇНСЬКИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛІТОПИСАХ
З ТЕРЕНІВ ІСТОРИЧНОЇ ВОЛИНИ²⁸**

Abstract

The article is devoted to the study of the problem of national self-awareness and the formation of imperial myths in the Volyn regional chronicles of the 16th–18th centuries.

The history of the formation and leveling of national self-consciousness in the monuments of Ukrainian historiography requires new research and scientific understanding taking into account the context of the present day, which determines the relevance of the issues raised in the article.

The purpose of the study is to analyze Volyn regional chronicles of the 16th-18th centuries in the projection on the ideological guides and state (or imperial) ambitions of the authors. The task of the article is to trace the manifestations of national self-awareness of the authors of the “Volyn Short Chronicle” and the “Ostroh Chronicle”, as well as the formation of imperial myths on the pages of Stepan Rusov's “Volyn Notes”.

The historical and literary method is implemented and the analytical and descriptive approach is applied in this work, which consists in the selection, systematization and analysis of material.

The vision of Ukrainian history as a continuous struggle for freedom, which is remarkable for the Cossack era, finds its interpretation in the “Volyn Short Chronicle” (beginning of the 16th century). The author is an opponent of wars of conquest, he condemns the war crimes of the Tatars against the civilian population, admires the courage of the Volynians, especially Prince Konstantin

²⁸ DOI <https://doi.org/10.34142/2312-1076.2023.1.101.08>

Ivanovich Ostrozky, under whose gun a crushing defeat was inflicted on the Moscow army in the battle of Orsha.

The later “Ostroh Chronicle” (first quarter of the 17th century) condemns the atrocities of the Tatar army in Ukraine, wars of conquest, and voluntary submission to the enemy. The author is a defender of Orthodoxy and an opponent of the union of Orthodox and Catholic churches, accusing Anna Khotkevich of the Ostrozki family for betraying her father's faith.

Stepan Rusov's “Volyn Notes” (1809) is the first description of the Volyn province after its accession to the Russian Empire. The author demonstrates complete dependence on the Russian imperial doctrine and Russian censorship: here we have a clear attempt to level the Ukrainian nation, its language, customs and ceremonial traditions. Imperial ideology was promoted, which belittled the place of Ruthenia-Ukraine in the Slavic world.

Key words: national self-awareness, imperial myths, historiography, regional chronicles, Volyn.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню проблеми національної самосвідомості та формування імперських міфів у волинських регіональних літописах XVI–XVIII ст.

Історія становлення та нівеляції національної самосвідомості у пам'ятках української історіографії потребує нових досліджень і наукового осмислення з урахуванням контексту нинішньої доби, що й зумовлює актуальність порушеної у статті проблематики.

Мета студії – проаналізувати волинські регіональні літописи XVI–XVIII ст. в проєкції на світоглядні орієнтири та державницькі (чи імперські) амбіції авторів.

Завдання статті – простежити вияви національної самосвідомості авторів «Волинського короткого літопису» та «Острозького літопису», а також формування імперських міфів на сторінках «Волинських записок» Степана Русова.

У роботі реалізовано історико-літературний метод, застосовано аналітично-описовий підхід, який полягає в підборі,

систематизації й аналізі матеріалу.

Характерна для козацької доби візія української історії як безперервної борні за свободу знаходить своє тлумачення у «Волинському короткому літописі» (початок XVI ст.). Автор виступає противником завойовницьких воєн, він засуджує воєнні злочини татар проти мирного населення, захоплюється мужністю волинян, особливо князя Костянтина Івановича Острозького, під орудою якого було завдано нищівної поразки московському війську в битві під Оршею.

Пізніший «Острозький літопис» (перша чверть XVII ст.) засуджує безчинства татарського війська в Україні, завойовницькі війни, добровільне підпорядкування ворогу. Автор виступає захисником православ'я та противником унії, звинувачує Анну Хоткевич з роду Острозьких за зраду батьківської віри.

«Волинські записки» Степана Русова (1809) – це перший опис Волинської губернії після її приєднання до Російської імперії. Автор демонструє цілковиту залежність від російської імперської доктрини та російської цензури: тут маємо виразну спробу нівеляції української народності, її мови, звичаєво-обрядових традицій. Пропагуються імперські ідеологи, які применшували місце Русі-України у слов'янському світі.

Отже, історичні твори XVI–XVIII ст. з теренів Волині засвідчують різні світоглядні орієнтири та державницькі (чи імперські) амбіції авторів: з одного боку – боротьбу за гідність та незалежність від агресивних сусідів, відстоювання власної віри, а з іншого – формування імперських міфів у середовищі інтелігенції XVIII – початку XIX ст.

Ключові слова: національна самосвідомість, імперські міфи, історіографія, регіональні літописи, Волинь.

Вступ

Сьогодні, коли Україна переживає трагічні події, пов'язані із вторгненням на нашу землю агресивного ворога, стає очевидним, що наша національна самосвідомість та ідентичність

– не просто словесні категорії, що тяжіють до сфери філософії, а важливі сутнісні ознаки кожного представника нації, народу, від яких залежить існування держави, здатність кожного з нас захищати її від ворожих посягань. Тим більшої актуальності в наш час набуває проблема генези та формування цих категорій, що закорінені в національній історії та зафіксовані в одному із найбільш достовірних джерел – українській історіографії.

До числа найменш досліджених належать волинські регіональні літописи козацької доби – «Волинський короткий літопис», «Острозький літопис», «Волинські записки» Степана Русова. Ці твори не лише проливають світло на деякі моменти нашого регіонального самопізнання в контексті складних історичних перипетій того часу, а й демонструють зародження імперських амбіцій у середовищі тогочасної інтелігенції.

Методологія і методи дослідження

Методологічною основою статті є наукові принципи сучасної літературознавчої науки, а саме принцип єдності літератури й суспільства, культури й історії, об'єктивності й історизму в оцінці фактів, взаємозалежності й взаємозв'язку літературних явищ. У роботі реалізовано історико-літературний метод, застосовано аналітично-описовий підхід, який полягає в підборі, систематизації й аналізі матеріалу.

Дискусії

Пам'ятки національної історичної прози, зокрема регіональні літописи козацької епохи не раз ставали об'єктом наукових студій. До них зверталися О. Бевзо (1971), М. Корпанюк (2005), П. Кралюк (2017), Ю. Мицик (1995), В. Шевчук (2005). Автори прагнули представити вичерпний джерелознавчий матеріал, відображення в цих текстах реалій суспільного життя України, ідеології певних суспільних груп, розкрити їх ідейно-тематичне та проблемне наповнення, визначити жанрові різновиди творів, простежити симпатії та антипатії авторів. Попри це недостатньо уваги було приділено вивченню національної самосвідомості авторів, яка безпосередньо визначає вибір їхньої політичної позиції –

проукраїнської чи проімперської.

Мета цієї студії – проаналізувати волинські регіональні літописи XVI–XVIII ст. в проекції на світоглядні орієнтири та державницькі (чи імперські) амбіції авторів.

Завдання статті – простежити вияви національної самосвідомості авторів «Волинського короткого літопису» та «Острозького літопису», а також формування імперських міфів на сторінках «Волинських записок» Степана Русова.

Результати дослідження

Як слушно зауважує відомий дослідник козацької історії П. Кралюк, «події середини і другої половини XVII ст. стали переломними як у історії козацтва, так і в історії українських земель». Направду, це були «роки, що змінили Україну» (Кралюк, 2017: 85). Світогляд цієї епохи творився серед безнастанної боротьби з ворожими наступами, і головне місце в ньому, за словами Еви Томпсон, «займали питання оборони й організації» (Томпсон, 2006). Це виразно ілюструють волинські регіональні літописи, у яких козацька тема знайшла свій безпосередній вияв. І хоча сюжетну основу цих творів складає опис історичних подій, проте автори часто вдаються до осмислення тих чи тих фактів, подають свої оцінки, висловлюють власне ставлення, пропонують політичні міркування тощо. Усе це засвідчує рівень їхньої суспільної, релігійної (власне, національної) самосвідомості, прихильність до ідеології певних суспільних груп.

Одним із найбільш давніх регіональних літописів, що мають безпосередній стосунок до Волинської землі, є «Волинський короткий літопис» – пам'ятка історіографії, в якій описані події від біблійних часів до 1515 року. Ім'я автора невідоме, проте варто погодитися з думкою В. Шевчука, що його перу належить опис подій від 1491 року, присвячених безпосередньо Волинській землі (перша частина твору – компіляція з «Повісті минулих літ», друга складена, найімовірніше, у Смоленську, бо присвячена Смоленській землі) (Шевчук, 2016: 48).

Уже перший самостійний запис волинського автора свідчить про його намір висловити власний погляд на історичні події та дати їм об'єктивну оцінку. Під 1491 роком описується напад на Волинську землю заволзьких татар, які «багато зла сотворили» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 57). З усього видно, що літописець виступає противником завойовницьких воєн. Він експресивно, із неприхованим співчуттям, як очевидець подій описує воєнні злочини татар проти мирного населення, на які волиняни дають гідну відповідь: «У Володимирі церкви Божі попалили і велику церкву Пречистої, муровану, і місто, а людей по містах та по селах і по дорогах без числа посікли і в полон побрали. І зібралися волинці з ляхами, з Божою поміччю та пречистої Богоматері прогнали їх недалеко від Жеславля, і побили поганих, і в полон одполонили, мало чого втекло їх, і ті од зими померли, не дійшовши своїх улусів» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 57). З цього зворушливого опису стає зрозуміло, що для автора літопису татари асоціюються зі злом, яке треба знищити. Недаремно волинянам у цьому допомагають небесні сили – Бог і Богородиця, потужна сила яких гіперболізує втрати ворога на фоні очевидного применшення втрат з боку християн: «Тоді невидимо допомагав Бог християнам над поганями, мало чого наших убито, десь до десяти, а їх убито 8000 поганців» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 57).

Автор літопису засуджує несподівані напади татар на Волинську землю, з боєм описує руйнування, яких зазнають міста і святині, співчуває людським втратам:

У літо 7003 (1495). Приходили у Волинську землю синове перекопського царя Мен-Гірея з усією ордою перекопською і багато зла учинили Волинській землі: і церкву, і монастир святого Миколи в Жидичині спалили, а полону взяли без числа, а інших посікли... (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 58).

Водночас літописець захоплюється мужністю волинян, котрі всіма силами протистоять ворожій навалі татар, яких ототожнено з половцями: «І почали татари не у великій кількості

під'їжджати до города (Ровна – Л. С.), наші ж, те бачивши, яке множество їхнє, сказали до себе: „Сотворімо щось мужньо!“ І виїхали супроти них перед місто і билися кріпко з ними, і вбили їх скількись там» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 58).

Звичайно, анонімний автор, будучи людиною віруючою, часто покладає провину за татарські злочини на гріховність християн, через яку Бог нібито допускає зло. Проте у своїх оцінках ворогів він залишається на боці потерпілих, називаючи нападників «окаянними», звинувачуючи їх у тому, що вони «немало полонили», «незчисленне множество християн, а інших смертями уморили» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 59). Тобто, автор засуджує будь-які посягання на життя інших людей, їхнє право жити вільно на своїй землі.

Для автора літопису втіленням справжніх воїнських чеснот, носіями свободи виступають князі Острозькі, зокрема Костянтин Іванович, про якого згадано під 1495 роком у зв'язку з обороною Рівного (у творі – «у городі Ровнім») (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 58); він же вступив у битву з татарами на Брацлавщині, завдавши нищівного удару («побив їх усіх до кінця, а полон весь відполонив») (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 60); як оборонець рідної землі постає й Михайло Іванович Острозький (описано його змагання з татарами і турками поблизу Кременця 1497 року) (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 60).

Волинські князі, як зауважує автор, зрідка вдавалися до превентивних військових походів, щоб завдати удару ворогові у місцях його перебування та відвернути можливі спустошливі напади на Русь. Такі акції хоч і мали руйнівний характер, проте вписуються в логіку оборонних дій русичів. Так учинив, наприклад, великий князь Олександр (литовський правитель – Л. С.) «супроти царя перекопського»: він виступив у похід, «пішов до Брацлавля і там город зарубав і знову повернувся у свою землю з усіма воями своїми, а цар не смів ополчитися проти нього» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 61).

У поле зору автора потрапляють і окремі факти втручання московських князів у внутрішні справи Великого князівства Литовського, до якого входили і Волинські землі. Так, під 1500 роком ідеться про захоплення міст, з-поміж яких і південноруські, численними військовими силами московського князя Івана Васильовича: «Того ж літа побрав великий князь московський Іван Васильович литовські городи, не сам, але люди свої посилав, численні сили незвідь-скільки...» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 61). Ці спроби інтервенції чужих земель завершилися тим, що 1515 року московський князь Василій Іванович віроломно напав на Велике князівство Литовське:

У літо 7023 (1515), індікта 2-го, серпня 1 дня, Василій Іванович, великий князь московський, порушивши мир і хресне своє цілування, від меншого на більше зло здвигнувся, маючи ненаситне бажання лихоества: почав посідати деякі міста, отчину й дідизну великого славного государя Жигимонта, короля польського та великого князя литовського і руського, князя пруського, жимойського та інших... (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 62).

Автор оцінює цей вчинок не лише як порушення будь-яких норм співіснування сусідніх держав, а й як лиховісний знак морального занепаду людини, наділеної владою: «Але немає гірше людині, як посягання на чуже добро: з покірного і смиренного немилостивим і непокірливим чиниться» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 62). У цій авторській сентенції, що закорінена у біблійних моральних засадах, сконцентроване авторське бачення добра і зла, неприпустимість посягання на чуже майно, що обертається карою проти самого порушника.

Істинність такого закону світобудови автор ілюструє наступними сторінками літопису, уводячи поетичний опис битви під Оршею, коли московити зазнали нищівної поразки від литовсько-польського війська, яке очолив знаменитий український полководець князь Костянтин Іванович Острозький. Автор не лише творить похвалу князеві та його війську, а й

висловлює ряд думок, важливих для розуміння його позиції як представника народу, що зазнав нападу з боку чужинців. По-перше, як слушно підкреслює О. Бевзо, літописець дивиться на події очима автора «Хроніки» і називає польські та литовські війська «нашими», а московські військові сили розглядає як ворожі Литві і Польщі (Бевзо, 1971). По-друге, він чітко розрізняє, що зазіхання на чужі землі – це завжди насилля, а оборона рідної землі передбачає Божу опіку, тому приречена на перемогу. Підтвердження цього автор знаходить у біблійній істині, яка суголосна його позиції: «Господь гордим противиться, / а смиренным милість і поміч посилає» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 62). По-третє, автор – палкий патріот своєї держави, тому вважає запорукою успіху її захист об'єднаною військовою силою. Він покладається на військову мудрість і звитягу великого воєводи гетьмана Костянтина Івановича Острозького, до якого долучилося славне польське рицарство:

І всі разом, взявши Бога в поміч / і озброєні будвши господаря свого Жигмонта наукою, / сміло дерзнули / і пішли проти многа-множества людей / великого князя московського (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 63).

Автор захоплюється такими воїнськими чеснотами князя Острозького, як хоробрість і сміливість, порівнює його з античними героями (Антіохом, Олександром Македонським), наводить конкретну цифру вбитих (вісім тисяч) та імена захоплених у полон ворогів.

Авторське розуміння цивілізованих форм співіснування держав і народів з виразними алюзіями про неминуче покарання за вчинене насильство висловлено словами учителів церкви Сфрема Сирина

Сильний ізнеможе, / а здоровий розболиться, / а радісний розплачється, / а хто тремтить, загубить») та біблійного пророка Ісайї («За примноження злоби людей / і многії їхні неправди / проллється кров їхня, як вода сильна; хоробрії і смілії від мечів впадуть, / один ратний справедливий / погонить

несправедливих сто, / а від ста побіжить тисяча / і плоть їхня буде на з'їжу звірам і птицям, / і кості їхні на оглядини всьому живому (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 65).

У заслугу князю Острозькому ставиться й те, що він своєю перемогою убезпечив від руйнувань «многії замки столичнії і міста славнії / Великого князя Литовського і Руського» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 67). Своїми вчинками він уподібнюється до хоробрих середньовічних рицарів; достойний володіти не тільки столичними містами Речі Посполитої, а й у самим Божим градом Єрусалимом; порівнюється з видатними героями Іудеї, Вірменії, Риму. Насамкінець автор бажає Костянтину Івановичу не менш вдалих майбутніх перемог у битвах з татарами, окреслюючи перспективу нових визвольних змагань (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 68).

Менше підпорядкований ідеологічним цілям пізніший «Острозький літопис», який творився на основі «Хроніки» Бельських невідомим автором, котрому належать, очевидно, літописні повідомлення від 1614 по 1636 роки. За припущенням В. Шевчука, автор міг бути людиною духовного сану, адже він проявляє особливий інтерес до історій містичного характеру, які подає в новельному стилі (Шевчук, 2016: 91–93). Проте і в цьому волинському літописі знаходимо деякі фрагменти, котрі відображають історичний світогляд автора, оцінку ним тих чи тих історичних подій та фактів.

Так, привертає увагу повчальна оповідь про незвичайну долю князя Самійла Корецького, котрий після змагань з волохами (молдованами) потрапив у турецький полон. Втекти із в'язниці йому допомогли «іноки Святої Гори», тобто ченці з Афона, відправивши до Руської землі. Проте князь проявив невдячність до своїх визволителів – він не тільки прийняв католицтво в Римі, а й клявся, що саме обітниця стати католиком допомогла йому врятуватися. Це дуже засмутило ченців, котрі невдовзі ще й понесли покарання за свій вчинок – було вбито кількадесят невинних монахів іншого монастиря.

Автор цієї оповіді не тільки засуджує вчинок князя, а й

наголошує, що, будучи православним, він «багато звиязть одержав над турком», а ставши католиком та зрадивши афонських ченців, зазнав Божої кари: «Тільки пішов першого разу на турка, зараз пійманий і безвісті згинув» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 101). Себто, зрада віри (відтак – свого народу) мусить бути покарана – такий лейтмотив цієї оповіді.

Автор літопису – противник завойовницьких воєн. І хоча його виклад загалом стриманий, безсторонній, проте в лаконічних описах безчинств татарського війська в Україні вчувається заперечення такого способу співіснування держав і народів:

...калга-мурза з татарами, навальню в землю нашу ввійшовши мимо Любартів і Полонний... брали й палили і в інших місцях багато, і з великою здобиччю до землі своєї повернулися (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 101).

Як вчинок, що заслуговує загального осуду, автор подає факт добровільного підпорядкування християн кривдникам-поганам, що трапився 1618 року. Зазнавши великої шкоди від нападу татар, жителі Острополя (нині – село на Хмельниччині – Л. С.) не тільки відмовляються від спротиву, а й влаштовують з ворогами спільний бенкет.

Розповідаючи про вчинки представниці вельможного роду Острозьких, Анни-Алоїзи Хоткевич, літописець засуджує її дії, спрямовані на руйнування батьківської православної віри. Він називає княгиню «гонителькою на православних», котра відзначилася нищенням православних святинь в Острозі та інших містах і містечках Волині. Після смерті чоловіка, князя Хоткевича, під Хотиним вона призвала в Острог єзуїтів, через що, каже літописець, «багато злого сотворила православним» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 102).

Один із таких злочинів, про який докладно розповідає автор, – про викрадення тіла покійного її батька, Олександра Острозького, похороненого за православним звичаєм у церкві, перехрещення та перенесення його у католицький костел

(Короткі українські регіональні літописи, 2016: 104–105). Після цього вона вчинила наругу над острозькими міщанами, в'їхавши каретою у хресний хід на мосту; багато острожан загинуло зразу, чимало було ув'язнено, страчено або «померли в муках» (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 105). Оцінюючи дії княжни, автор перебуває на боці православних міщан, про яких розповідає зі щирим співчуттям, як і автор анонімного віршованого «Ляменту про пригоду міщан острозьких» (Лямент).

Загалом у ставленні до церковних питань автор літопису виявляє прихильність до православ'я й опозицію до унії. Він позитивно оцінює відновлення православної ієрархії в Україні внаслідок Теофанового свячення (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 102). Без особливих емоцій розповідає про вбивство уніатського архієпископа Йосафата вітебськими міщанами, вважаючи цей акт відплатою за знуцання архієпископа над православним священником (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 102). Також засуджує як відступництво від «святої східної церкви» вибір Мелетія Смотрицького на користь унії (Короткі українські регіональні літописи, 2016: 103).

Інші ідеологічні наративи доносить до нас твір під назвою «Волинские записки, сочиненные Степаном Русовым в Житомире», написаний наприкінці XVIII ст., і надрукований у 1809 році в імператорській друкарні Санкт-Петербурга «по высочайшему повелению», тобто з царського дозволу. Це перший опис Волинської губернії, яка після поділів Польщі, була приєднана до Російської імперії. Як слушно стверджує В. Шевчук,

поява цієї книжки мала й політичне значення для Росії: треба було довести, що Волинська земля була не загарбана, а, як тут пишеться, „повернена“ як віковично належна росії, тобто створити своєрідний політичний камуфляж, для чого було використано імперську російську доктрину, сформульовану вже в давніші часи, що росія є прямим спадкоємцем держави Київська Русь, а отже, має право на всі належні їй землі (Шевчук, 2016: 362).

Автор поставлене перед ним завдання успішно виконав, через що цар, ознайомившись із рукописом, виявив авторові записок «своє монарше доброволення». Попри це, книжка пройшла ще й цензурний контроль на відповідність імперській доктрині та була видана за державний кошт.

Імперські амбіції автора твору зумовлені його російським походженням; на Волині він опинився як колонізатор, тому, переконаний В. Шевчук, «його психологія, спосіб мислення, бачення краю виразно колонізаторські» (Шевчук, 2016: 362). Зрештою, у передмові він сам зазначає, що робить опис не своєї, а чужої землі, провінції.

Степан Русов – типовий російський аматор-учений, який здобув ґрунтовну юридичну освіту, був аматором-істориком, знав кілька європейських мов, мандрував Європою та фіксував свої подорожні враження. Мета його праці, вочевидь, полягала в тому, щоб розважити «московських читачок», помістивши такий матеріал, який йому видавався екзотичним, неподібним до російського життя, узятий з побуту вищих станів, а не простого народу. Через це такі важливі розділи, як «Старожитності», «Мови», «Література», «Характер народний», «Звичаї при житті» виглядають поверховими, примітивними та не мають особливої цінності. Твір написано російською мовою, а Русь у ньому скрізь послідовно називається росією. Проте можна погодитися із твердженням В. Шевчука, що найбільша вада праці – «те, що автор цілковито не цікавиться корінним населенням краю – саме українцями в історично-побутовому та історико-культурному сенсі, очевидно, тому, що вони не входили в т. зв. „вищі стани“ тодішньої волинської суспільності» (Шевчук, 2016: 363).

Які наративи доносить до сучасного читача книга Степана Русова? По-перше, вона демонструє цілковиту залежність тогочасної інтелігенції від російської імперської доктрини та російської цензури. По-друге, вона є свідченням цілковитого обмеження української мови у науковому та науково-популярному вжитку. І по-третє, тут маємо виразну спробу нівеляції української народності через повне замовчування його

звичаєво-обрядової традиції. Тому праця Степана Русова вартісна хіба що як данина часові, свідчення того, як імперські міфи нав'язувалися в українському середовищі, формуючи стереотипи меншовартості і вторинності.

У книзі С. Русова можемо виділити лише декілька моментів, що можуть мати певну цінність для сучасного читача. Так, автор цілком толерантно ставиться до представників різних народностей, що становили національні меншини на Волині: поляків, євреїв, німців, циган, караїмів. І хоча вражає його байдужість до корінного населення краю – українців (яких він називає росіянами), але й до них немає якоїсь ворожості. Ці характеристики додають певних штрихів до нашого регіонального самопізнання. Сама ж пам'ятка, за словами В. Шевчука, цінна також як предтеча капітального опису Волині, що його подав наприкінці ХІХ ст. Микола Теодорович у Почаєві (йдеться про 5-томну працю «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии». Почаев, 1888–1903) (Шевчук, 2016: 364).

Висновки

Історичні твори ХVІ–ХVІІІ ст. з теренів Волині, змальовуючи строкату картину історичного буття Волинської землі від давнини до драматичних подій, що спричинили Руїну і втрату Україною козацьких завоювань, засвідчують тяглість історичного буття українців, складні етапи нашої історії, боротьбу за гідність та незалежність від агресивних сусідів – Польщі, Туреччини, Кримського каганату, Московії. Переважно автори таких творів виявляють прокозацьку ідеологію, творять героїчний козацький міф, подекуди демонструють безсторонню позицію. Проте варто констатувати, що вже на межі ХVІІІ–ХІХ ст. у середовищі інтелігенції пропагуються імперські ідеологеми, які применшували історичну роль козацтва та загалом місце Русі-України у слов'янському світі. Вони мали руйнівний вплив на українську національну свідомість, породжували комплекси меншовартості і вторинності, наслідки яких відчутні дотепер.

Література

- Бевзо, О. (1971). *Львівський літопис і Острозький літописець: Джерелознавче дослідження*. Київ: Наук. думка.
- Корпанюк, М. (2005). *Слово. Хрест. Шабля (Українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI–XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище)*. Київ: Смолоскип.
- Крالیук, П. (2017). *Козацька міфологія України: творці та епігони*. Харків: Фоліо.
- Лямент про нещасну пригоду, про лихо й мордування острозьких міщан...* Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_14.htm (дата звернення – 16.03.2023 р.).
- Мицик, Ю. (1995). Острозький літописець. *Острозька давнина*, т. 1, 69–73.
- Томпсон, Е. (2006). *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм*. Київ, Вид-во Соломії Павличко «Основи». Режим доступу: <http://litopys.org.ua/> (дата звернення – 14.03.2023 р.).
- Шевчук, В. (2005). Державотворчі й національно-стабілізуючі еліти в українському суспільстві. Шевчук В. *Муза роксоланська. Українська література XVI–XVIII століть*. У 2 кн. Кн. друга: Розвинене Бароко. Пізнє Бароко (с. 22–37). Київ: Либідь.
- Шевчук, В. (2016). *Короткі українські регіональні літописи*. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо».

References

- Bevzo, O. (1971). *Lvivskiy litopys i Ostrozkiy litopysets: Dzhereloznavche doslidzhennia. [The Lviv Chronicle and the Ostroh Chronicle: A Source Study]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Korpaniuk, M. (2005). *Slovo. Khrest. Shablia (Ukrainske monastyrskotserkovne, sviatske kraiove litopysannia XVI–XVIII st., kompiliatsii kozatskoho litopysannia XVIII st. yak istoryko-literaturne yavyshche). [Word. Cross. Saber (Ukrainian monastic and church, secular regional chronicles of the 16th–18th centuries, compilations of Cossack chronicles of the 18th century as a historical and literary phenomenon)]*. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].
- Kraliuk, P. (2017). *Kozatska mifolohiia Ukrainy: tvortsi ta epihony [Cossack mythology of Ukraine: creators and epigones]*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].

- Liament pro neshchasnu pryhodu, pro lykho y morduvannia ostrozkykh mishchan... [Lament about an unfortunate incident, about the disaster and murder of Ostroh burghers...]. Retrieved from http://litopys.org.ua/old17/old17_14.htm (data zvernennia – 16.03.2023 r.) [in Ukrainian].
- Mytsyk, Yu. (1995). Ostrozkyi litopysets. [Ostroh chronicler]. *Ostrozka davnyina- Ostrog ancient times*, t. 1, 69–73 [in Ukrainian].
- Tompson, E. (2006). *Trubadury imperii: Rosiiska literatura i kolonializm. [Troubadours of the Empire: Russian Literature and Colonialism]*. Kyiv, Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy». Retrieved from <http://litopys.org.ua/> (data zvernennia – 14.03.2023 r.) [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. (2005). Derzhavotvorchi y natsionalno-stabilizuiuchi elity v ukrainskomu suspilstvi. [State-building and national-stabilizing elites in Ukrainian society]. In Shevchuk V. *Muza roksolanska. Ukrainka literatura XVI–XVIII stolit - Roksolana muse. Ukrainian literature of the 16th–18th centuries*. U 2knyhakh. Knyha druha.: Rozvynene Baroko. Piznie Baroko (pp. 22–37). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. (2016). *Korotki ukrainski rehionalni litopysy. [Short Ukrainian regional chronicles]*. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Klio» [in Ukrainian].

Рукопис статті отримано 1 травня 2023 року

Рукопис затверджено до публікації 10 червня 2023 року

Інформація про автора

Семенюк Лариса Степанівна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки; адреса: 213, просп. Волі, Луцьк, 43025, Україна; e-mail: nediljalar@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6619-9695>.

Semeniuk Larysa Stepanivna, candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature; 13, Voli Av., Lutsk, 43025, Ukraine; e-mail: nediljalar@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6619-9695>.